

Makale Künyesi (Araştırma): Bali, A. (2023). Türk halk inanışlarında kan sembolizmi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 645-657.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1364282>

TÜRK HALK İNANIŞLARINDA KAN SEMBOLİZMİ

Aslı BALI¹

ÖZET

Kültür ve inanç toplumların geçmişleriyle gelecekleri arasında kurdukları bağların vazgeçilmez unsurlarıdır. Kan, birçok kültür ve medeniyette, doğumu, canlanması, yaratılışı, var oluşu, hayatı aynı zamanda sonu, yok oluşu, ölümü çağrıştırmasının etkisiyle oldukça geniş bir inanç örüntüsü ve anlam alanı yaratır. Bu nedenle kan, mitolojiden, İslamiyet öncesi inanç sistemlerinden, semavî dinlerden ve bunlarla yoğrulan kültürel kodlardan gelen birikimle oldukça geniş bir semboller alanının tam ortasında yer alır. Kültürlerin tümüne yakınında kan, ruhun barınağı ve hayatın kaynağı olarak görülür. Tanrısal özelliğe sahip olduğuna inanılan ruhun kanda taşındığına olan bu inanç kanın kutsallığını pekiştirir. Türk kültüründe de kendisine sembolik anlamlar yüklenen varlıklardan biri “kan”dır. Kimi zaman arındırıcı, sağaltıcı, koruyucu, kutsayıcı işlevleriyle kimi zaman zarar verici, yok edici vb. anlamlarla kültürümüzde önemli bir unsur olarak yaşamaya devam etmektedir.

Kana yüklenen sembolik anlamlar kadim kültürlerdeki insan davranışları üzerinde daha etkin olsa da bu etkinin günümüzde değişerek devam ettiği söylenebilir. Türk kültüründe korunma ve arınma amaçlı uygulamaların yanında kan esasına dayalı üstünlük iddiası, kan davası, kan bağı, kan çekmesi, kan kardeşliği, asaletin kan ile taşındığı inancı, akrabalıkların kan esaslı oluşu, evlenmesi yasak kimselerin kanla belirlenmesi kan sembolizminin etkisinin günümüzde de devam ettiğini gösterir.

Türk kültür ve inanç sisteminde kanın dini uygulamalardan halk inanışlarına, sağaltım yöntemlerinden yazılı ve sözlü edebi ürünlere yansıyan birçok sembolik kullanımı vardır. Halk inançları doğumdan ölüme kadar insan hayatının tüm safhalarında karşımıza çıkar. Aynı zamanda bu inanışlar gerek bireysel gerek toplumsal pek çok ritüeli de şekillendirir. Bu çalışmada Türk kültüründe tespit edilen inanış örneklerindeki “kan” simgesinin anlam çerçevesi incelenmiştir. Bu bağlamda söz konusu simgenin Türk kültüründe ne gibi duygu, durum ya da fikirlerin aktarımında kullanıldığı tespit edilmiş, “kan”ın etrafını saran inanç örüntüsü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda Türk kültürünü yaşatan, kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan manzum, mensur edebi ürünlerden halkın sağaltım yöntemlerine, kurban ritüelinden büyüsel uygulamalara, geçiş dönemleri töre ve törenlerinden canlı, cansız kavramlar etrafında oluşan halk inanışlarına kadar pek çok kültürel unsurda “kan”ın olumlu ya da olumsuz farklı sembolik anlamlarla yer aldığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Türk kültürü, inanç, inanış, kan, sembol.

¹ Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi. asliagcalar@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7677-2563>

GİRİŞ

Başlangıçtan şu ana kadar insanın tabiatla olan mücadelesinde, karşılaştığı özel durumları, kendi mantığı içinde tutarlı bir biçimde açıklayıp yorumlaması sonucu vardığı genellemeler halk inançlarını ve inanış zincirlerine dönüşen sistematikleri, dolayısıyla da dünya görüşlerini veya ideolojileri meydana getirir (Çobanoğlu, 2003, s.11). Böylece ortaya çıkan ortak kabuller ise bir toplumda kuşaklar boyunca devam eden, bireylere ve kuşaklara göre anlamlı değişiklikler göstermeyen duygular ve inançlardır.

İnanma, bir ifade veya önermenin olduğu gibi kabul edilerek benimsenmesidir. Bu şekilde benimsenen ve genellikle düşünsel süreçlere hareket noktası oluşturan kabullerin her biri de inancı oluşturur. Artun, inancı, “bir düşünceye bağlı bulunma, Tanrıya, bir dine inanma, iman, birine duyulan güven, itimat, inanılan şey, görüş ve öğretiler” biçiminde açıklar. Ayrıca din ve inanç kavramlarının birbirinden farklı olduğunun altını çizer. Ona göre din denen toplumsal kurum, inanç ve tapınma biçiminde iki bölümden oluşur (2005, s.81). İnsanoğlu her zaman içinde bulunduğu kültürel ortamdan etkilenerek çeşitli varlıklara sembolik anlamlar yüklemiştir. Sözü edilen anlamlar ve bunların çağrışımları, ilgili varlığa zaman zaman kutsal olma özelliği kazandırmıştır. Türk kültür ve inanç sisteminde kana yüklenen anlamlar da onu kutsallaştırmıştır.

Dünya inançları sözlüğünde kan; “Güç ve canlılık verici, kötülüklerden arıtıcı olduğuna inanılan sıvı.” şeklinde tanımlanmış ve tüm kültürlerde kanın olumlu ve büyümlü bir etkisi olduğu ifade edilmiştir (Hançerlioğlu, 2010, s.238). İlkel toplumlarda, kan hayatın kaynağı ve taşıyıcısı olarak kabul görür, kanın ait olduğu bedenden çıkmasıyla ruhu da beraberinde götürdüğüne inanılırdı. Dolayısıyla ruhun kanla özdeş olduğu ve bedenden ayrılan kanın ruhu hâlâ içinde taşıdığı düşünülürdü. Böylece kan-can-ruh özdeşliği biçiminde ifade edilen bir düşünce ortaya çıkmıştır. Kanda bulunduğu inanılan gizil güç onun birçok ritüelde yer almasını sağlamıştır. Kanda var olduğu düşünülen bu gizil gücü açığa çıkarmak ve bu güçten fayda sağlamak için kanla temas etmek, bulunulan mekâna ya da ilgili nesneye bu kandan serpmek veya bu kandan bir miktar içmek vb. uygulamalar insanlık tarihinde kana yüklenen sembolik anlamların da kökenini oluşturmuştur.

Kana yüklenen sembolik anlamlar incelendiğinde korunma ve arınma ile sınırlı olmadığı görülür. Bazı tarım toplumlarında bolluk ve bereket sağlamak amacıyla toprağa karıştırılmış, minnettarlıklarını göstermek için kutsal güçlere sunulmuş, bir takım büyüsel işlemlerde kullanılmış, ölümlerle iletişim kurmanın bir yolu sayılmış hatta kötü ruhları kovmak için kullanılmıştır. Kan sembolizminin inanç ve uygulamalarda bu kadar yaygın olmasının sebebi elbette “kutsal” kabul edilmişinden gelmektedir. Farklı kültürlerde de kan benzer bir şekilde “tanrı/tanrılar” ile ilişkilendirilmiştir. Birçok kültürde ruhun metafizikle ilişkili olarak görülmesi kana dair kutsallığı artırıcı nedenler arasında sıralanabilir. Kana atfedilen kutsallık ve yüklenen anlamların gizemli bir hâl almasıyla kanda bulunan gizil güç, zarar verici, yıkıcı, yok edici bir hal de alabilir. Dolayısıyla can veren ya da yok eden, bereket sağlayan ya da zarar veren, şifa olan ya da hasta eden bu gizil güç karşısında kana karşı saygının yanında korku hissedilmesine de neden olur. Bu durum, çeşitli kültürlerde rastlanılan kan uygulamalarından kurban törenlerine,

destanlardan mitolojik anlatılara ve edebî metinlere varıncaya kadar çok geniş bir alanda karşımıza çıkar.

Semavi dinlerin kanla ilgili öğretilerinde kanın hem olumlu hem olumsuz anlamlarıyla sembolleştiği görülür. Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'ta kan, hayatın kaynağı ve canın barınağı olarak kabul edilir. Tevrat'ın üçüncü kitabı Levililer, 17:14'de kanla ilgili bu kabul net bir şekilde ifade edilir: "Çünkü canlılara yaşam veren kandır. Bundan dolayı İsrail halkına, hiçbir etin kanını yemeyeceksiniz, dedim. Çünkü her canlıya yaşam veren kandır. Onu yiyen halkın arasından atılacaktır". Bu, insanın kandan yaratıldığına inanılan çeşitli ilkel dinlerdeki kadar belirgin olmasa da insanın yaratılışında kanı merkeze alan bir inanın varlığını göstermesi bakımından önemlidir. Yine Tevrat'ta geçen diğer bir ifadeden kan dökmenin kesinlikle yasaklandığı anlaşılıyor. İlk insan (kardeş) katlinin anlatıldığı bölüm olan Yaratılış, 4: 8-12'de: "Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor. Artık döktüğün kardeş kanını içmek için ağzını açan toprağın laneti altındasın. İşlediğin toprak bundan böyle sana ürün vermeyecek" sözleriyle kanın toprağa döküldükten sonra Rabbe seslenmesi durumundan kanın kutsallığı ifadesini bulmuş olur.

Hıristiyanlıkta ise Yahudilikten devralınan kanla ilgili hususlara ek olarak İsa'nın öldürülmesinden sonra akan kan, dünyayı ve tüm insanlığı temizleyen, günahlarından arındıran ve bağışlanmasına sebep olan bir öz olarak görülmüş, dini uygulamaların çoğunda bu inanişe atfen çeşitli semboller etrafında kanın kutsallığı vurgulanmıştır. İnanışa göre, İsa'nın kanı sıradan bir kan olmayıp Tanrı'dan gelmektedir. Tanrı'nın kutsal kanı annesi Meryem'den İsa'ya geçmiştir ve İsa'dan da onun kanını içip etinden yiyen herkese geçmektedir. Kiliselerde sunulan şarap İsa'nın kanını temsil eder. Böylece bu kutsal kanın koruyuculuğu, arındırıcılığı ve gücü, ondan içen, iman eden, tüm insanlara geçmiş olur. Bu durum Yuhanna İncil'inde, "Kendisini kabul edenlere –O'nun adına iman edenlere– gelince onlara Tanrı'nın çocukları olma yetkisi verdi. Bunlar doğal kan ilişkisinden, bedenin isteğinden ya da insan isteğinden doğmadı; bambaşka yöntemde Tanrı'dan doğdular" (1: 12-13) ifadeleriyle yer alır.

İslamiyet'te ise kanın başlı başına bir değeri veya içinde taşıdığı düşünülen herhangi bir gizil gücü yoktur. Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta kana yüklenen anlamlar İslamiyet'le birlikte reddedilmiş olur. Kutsal kitap Kur'an'da kan dökmenin (insan öldürmenin) kesin bir dille yasaklandığı farklı pek çok ayette ifade edilir². Bunun yanı sıra kurban konusundaki açıklamalarda kanın kutsallıktan tamamen uzaklaştırıldığı açıkça anlaşılır. Kesilen kurbanların kanının Allah katında bir değer ifade etmediği görülür. Hacc suresinde, "Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Fakat O'na sizin takvanız (Allah'a karşı gelmekten sakınmanız) ulaşır. Böylece onları sizin hizmetinize verdi ki, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız. İyilik edenleri müjdele" (Hacc: 37) biçiminde dile getirilir. İslamiyet'te kanın herhangi bir kutsallığının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada "şehit kanı" istisna olarak düşünülebilir. Şehitlerin kanlı gömlekleleriyle defnedilmeleri kanlarının kutsal kabul edilmesine işaret eder. İslamiyet'te kanın sembolik anlamlarının en aza indirilmiş olmasına rağmen kadim kültürlerden devralınan miraslar olarak Müslüman toplulukların birçoğunda ve Türklerde kanla ilgili

² Bkz. Bakara suresi:30 ve 84. ayetler, Maide suresi:32. ayet.

inanışların ve bunlara bağlı sembolik uygulamaların kısmen de olsa devam ettiği görülmektedir.

1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE “KAN” SEMBOLÜ ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANIŞLAR

Kültürün birey hayatının her alanında etkili olduğu ve insan davranışları üzerinde belirleyici bir rol oynadığı bilinmektedir. Her insan kültürel bir çevre içinde yetişir ve bağlı olduğu kültürün etkilerini bilinçli veya bilinçsiz olarak tutum ve davranışlarına yansıtır. Bununla beraber kültürü şekillendiren unsurlardan biri de şüphesiz inanışlardır. Çalışma konusu “kan” ise Türk inanışları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Buradan hareketle “kan” ile ilgili inanışların kısmen kültürü şekillendirdiği söylenebilir.

Sedat Veyis Örnek (1971), de kudret ve hayat veren, ruhu barındıran, kötülükleri uzaklaştıran ve arıtan bir madde olarak tarif ettiği kanın, erginlik törenlerinde, beslenmede, kan kardeşliğinde, büyücülükte önemli rol oynadığını (s.129-131) ifade ederek kanın, kültür tarihindeki anlamlarına ve uygulama alanlarına dikkat çeker. Bu çalışmada Türk kültüründe yaşayan ve merkezinde “kan” yer alan inanışlar şu şekilde tasnif edilmiştir:

1.1. Kan Akıtmama / Kan Akıtma (Kurban Ritüeli)

Türk kültüründe yer alan kanla ilgili uygulamalarda genel olarak iki tür davranış kalıbı görülür. İlkinde kanı akıtmama gayreti dikkat çekerken ikincisinde kanı akıtma esastır. İlki daha çok Orta Asya kültürlerinde görülmektedir. Tarihte Türk, İran ve Moğol kültürlerinde görülen bu uygulama, günümüzde ise Sibiry ve Altay bölgesinde yaşayan Şamanist Türklerde yaşatılmaya devam etmektedir (Çetin, 2012, s.111). Kanının akmaması amacıyla hayvanın bel kemiğini kırma, başına sert bir cisim ile vurma veya dışarıdan sokulan bir tıg ile kalbini delerek öldürme biçiminde uygulanan “tıglama” yöntemleri kan akıtmamak için uygulanan bazı kurban etme yöntemleridir. İnan, konuyla ilgili çalışmasında şu ifadeye yer verir: “Şamanistler, kurbandsız ayin düzenlemezler. Bu ayinlerde kanlı veya kansız kurban olmak zorundadır. Kanlı kurbanların en önemlisi de at kurbanıdır. Atlar boğularak ve bel kemikleri kırılarak kurban edilir” (1986, s.100-105). Bunun amacı kutsal görülen kanın yere akıtılmamasıdır.

Köprülü, Türk devletlerinde hanedan üyelerinin idamında kan dökülmemesi âdetini, kan tabusundan daha ziyade Türklerin hâkimiyet hakkındaki çok eski din ve hukuk anlayışına bağlar. Tarihi, Hunlar dönemine kadar götürülen bu gelenek Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra da varlığını sürdürmüş olup Selçuklu ve Osmanlılarda da görülür. Bu duruma örnek olarak, Sultan Melikşah’ın kendisine isyan eden amcası Kavurd’u mağlup ettiğinde, vezir Nizâmü’l-Mülk bir rivayete göre onu zehirletmiş, diğer rivayete göre ise keman kirişiyle boğdurtmuştur. Yine Osmanlılarda hanedan soyundan gelen kişilerin özellikle şehzadelerin boğularak öldürüldüğü bilinir (1983, s.84-88). Çünkü kutlu nesillerin, hakan ailesinin kanı akıtılmaz. Kan yere dökülmez (Kalafat, 2010, s.851) biçiminde güçlü bir inanış vardır.

Türk ve Moğol kültüründe bir kişinin kanının akıtılarak öldürülmesi o kişinin aşağılandığını göstermekte olup genellikle adi suç işleyenlere uygulanmıştır. Hükümdarların ise kanının akıtılmaması gerektiği bilinir (Roux, 2005, s.261). Kan

akıtmama biçiminde karşımıza çıkan uygulamaların altında yatan neden birçok kültürde görülen ruhun kanda bulunduğu yönündeki inanışlardır. Bu yöntemle ruha saygı gösterilmiş ve ondaki metafizik enerjinin kaybı önlenmiş olmaktadır. Aksi halde ruhun onları cezalandıracağından korkulurdu.

İkincisi ise kan akıtma yöntemidir. Bu yöntemle kanda var olduğu düşünülen gizil gücün açığa çıkarılarak bir takım pratiklerle ilgili kişi ya da nesneye aktarılması amaçlanır. Frazer (1991) bu uygulamanın eski Mısır, Asur, Eski Latin Amerika, Eski Roma ve Yunan, İslâm öncesi Araplarda ve Anadolu uygarlıklarında görüldüğünü söyler. Günümüzde çeşitli kültürlerde uygulanmaya devam edildiği açıkça ortadadır. Kanın akıtıldığı kültürlerde kanın toprağa akması yoluyla toprağın (topraktaki ruhun) ya tabulaştığı ya kutsallaştığı düşünülür.

Kan akıtma, aslında kutsal olduğuna inanılan varlıklarla temas kurarak, insanoğlunun bir takım iyi ve olumlu şeyleri üzerinde toplama ve kötü ve olumsuz şeyleri kendisinden uzak tutma dilek ve arzusu sonucu ortaya çıkan ortak uygulama alanlarından biridir. Eski Türklerde olduğu gibi bugün de Türk dünyası ve Anadolu'da bazı durumlarda kan akıtmak gerektiğine dair inanışlar varlığını güçlü bir biçimde sürdürmektedir. Söz konusu inanışların aslında kozmogonik kültlerin korunması ve mevcut düzenin bozulmaması gerekliliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Şenesen, konuyla ilgili çalışmasında Anadolu'da olduğu gibi Adana'da da barış merasimlerinde, çocuk isteğinde, düğünlerde, ölümlerde, hastalıklardan kurtulma, kötülüklerden korunmada isteğinde, ev bark istendiği durumlarda olağanüstü güçler için uygun mekânlarda kan akıtıldığını (Şenesen, 2018, s.222) yani kurban kesildiğini ifade etmiştir. Ayrıca boylar ve devletlerarasındaki antlaşmalarda kurban edilen atlar düşünüldüğünde –hayvanın nasıl kurban edildiği tam olarak bilinmemekle birlikte- bir şekilde kan akıtılmasının söz konusu olduğu görülür (Durmuş, 2011, s.107).

Kurban, kan sembolizmini güçlendiren önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkar. Türk kültüründe kan ve kurban arasında sıkı bir ilişki kurulduğu açıkça görülür. Bunun yanı sıra pek çok farklı kültürde de kanın kurban ritüellerinde merkezdeki sembol olduğu anlaşılmaktadır. Kan akıtma veya akıtmama uygulamaları farklılık arz etse de sonuç olarak benzer inanışlar üzerine şekillenirler. Çünkü her iki uygulamada da kana sembolik bir değer atfedildiği görülür.

Bir diğer kan akıtma ritüeli ise yas törenlerinde karşımıza çıkar. Yas törenlerinde kan akıtma geleneği Bilge Kağan Yazıtı'nda da yer almaktadır. Yazıtın güney yüzünde onuncu satırdan itibaren Bilge Kağan'ın ölümü ve yuğ töreni anlatılır. Bu törende kulak ve yanaklar çizilerek kan akıtılmıştır (User, 2008, s.139). Kanın kutsallığı yas törenlerinde yapılan bu gibi uygulamalarda açıkça görülür. Eski Türklerde, ölenin ardından çekilen acının en önemli göstergesi, geride kalanların kendi bedenlerine acı veren bazı uygulamalarıdır. Bunlardan biri kulağa ve yüze (yanak) kesici bir aletle çizik atma ritüelleridir. Böylece gözlerden dökülen tuzlu yaşlar, bu çiziklerden akan kana karışır ve yas tutanların manevi acısına fiziksel acı da eklenmiş olur. Şiilerin Muharrem ayında bedenlerine, kan akıncaya kadar zincir vurup dövünmelerinin İç Asya'da çok eski çağlarda yaşatılan bu gelenek ile ilişkisi olabilir (User, 2008, s.141). Bu şekilde yas tutmanın en önemli delillerinden biri kişinin vücudundan kan akıtmasıdır.

1.2. Kan Gütme (Kan Davası) / Kan Parası

Kandaşlık temelinde örgütlenen yerlerde bireylerin her biri bir diğèrinin “kanı”dır. Burada “kan” toplumsal anlamda, aynı soydan gelmeyi yani akraba olmayı vurgular. Biyolojik olarak grubu birbirine bağlayan temel unsurlardan biri olmaya göndermede bulunur. Aynı zamanda kan bütün kandaşların ortak kanı olarak grubun asalet ve onurunu temsil eder. Bu nedenle gruptan herhangi birine/kanına yapılmış yaşamsal bir saldırı, bütün gruba yapılmış gibi algılanır. Bu algı, ortak görev bilinci ile hareket edilmesine neden olur. Grup üyelerinden birine yapılan saldırı böylece grubun kanına, onuruna yapılmış olarak kabul gördüğünden grubun bütünü “kirlenmiş” olarak düşünülür. Toplum içinde aklanmak ise ancak öcün alınması, “kanın temizlenmesi” ile mümkün olur (Ökten, 2010, ss.169-170).

Kan gütme, kan intikamı, kan öcü olarak dile getirilen olgu, Anadolu’da daha yaygın olarak “kan davası” kavramıyla tanımlanır. Kan gütmede olayın sosyolojik yönlerinden biri, çevrenin bireye öç alması yönündeki teşvikleridir. Çevredeki kimselerin genel görüşü, öç almanın bir "şeref meselesi" oluşu biçiminde şekillenir. Burada birey, kendi iradesi yanında, bulunduğu çevrenin ortak tasavvurlarının etkisinde kalır. Bir başka deyişle üzerinde toplumsal bir baskı hisseder.

Kan davasında, öldürülen kişinin intikamı ancak katilin öldürülmesiyle alınır. Aksi takdirde ölen kişinin ruhunun huzur bulamayacağı ve geride bıraktığı yakınlarının şerefının lekeleneyeceği düşünülür. Üstelik dökülen kanın ortak atanın kanına nispet edilmesi, öç almayı hem meşru hem de kutsal bir görev haline getirir. Ancak, kan davasının kolektif karakteri, intikam almaktan vazgeçen tarafa para ödenmesinde daha çok görülür. Akrabalar tarafından üstlenilen bu “kan parası” miktarı da geleneksel bazı uygulamalar ışığında belirlenir. Burada öldürülenin toplum açısından önemi kadar, öldürenin bağlı olduğu soyun genişliği ve ekonomik bakımdan zenginliği de karar aşamasında dikkate alınır.

Akyüz konuyla ilgili çalışmasında Kültepe Tabletlerinde, Anadolu’da cinayete kurban giden bir Asurlunun yakınlarına kan parası ödeneceğine dair ifadeler yer aldığını belirtir. Kan parası hakkındaki en önemli konu, bu uygulamanın Asur ile Anadolu krallıkları arasında yapılan antlaşmalarda yer almasıdır. Hukuki konuları içeren bu metinlerde kan parası ödemek/vermek/almak ifadelerinin yer aldığını tespit etmiştir (Akyüz, 2020, s.891). Aynı çalışmada Akyüz, kan parasının sadece gümüşle değil bakırla da ödenebileceğini hatta ölen kişinin yerine bazen sadece köle vererek de anlaşmaya varılabileceğini ifade eder. Belirlenen kan parasının ödenememesi durumunda ise katilin mallarına el konulacağını, kendisinin ve ailesinin köle durumuna düşeceğini belirtir (s. 901).

Özellikle aidiyet duygusunun güçlü olduğu toplumlarda ki Türk toplumu da bunlardan biri olarak kabul edilebilir, kan davasının daha yaygın bir şekilde yaşandığı kuşkusuzdur. Anadolu’da özellikle geleneksel örgütlenme biçimlerinin toplumsal dokuya etki ettiği yerlerde kan davası gütme ve kan parası ödeme uygulamalarının azalarak da olsa sürdürüldüğü söylenebilir.

1.3. Kan Kardeşliği / Kan İçme

Kanın tarihsel süreç içerisinde sembolleşme alanı bulduğu bir başka konu ise Türk kültürü içerisinde önemli bir yeri olan kan kardeşliğidir. İnsanlar arasında sembolik bir kan bağı kurmasından dolayı kanla edilen bir çeşit ant olduğu söylenebilir. Ant içme sırasında bireyler birbirlerinin kanından küçük bir miktar içerler. Anadolu’da “kan yalaşmak” hareketi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Türk halk kültüründe yer alan birbirinin kanını içmek, yalamak ya da elinin üzerinde bu kanları karıştırmak gibi uygulamalarla kan kardeşliği kurulmuş olur. Dolayısıyla iki kişi arasında gerçekleştirilen andın temel unsuru kandır.

Kardeşleşme törenlerinde görülen “kan içme” ritüeli, düşman kanının içilmesi biçiminde de karşımıza çıkar. Orta Asya geleneğine göre, en büyük düşmanını öldüren savaşçı onun kanını içer. Manas destanında, Kanıkey Hatun Kançora’nın kanını içtikten sonra ölmek istediğini belirterek eline pusatını alır ve düşmanını iki parçaya ayırarak doya doya kanını içer (İnan, 1992, s.180,182). Düşman kanıyla ilgili bir diğer tasavvur ise onun kanının akıtılmaması gerektiği şeklindedir. Düşman kanının akıtılmamasının gerekliliği altında onlara duyulan saygı değil, gücünün muhafaza edilmesi anlayışı yatmaktadır.

1.4. Halk Sağaltımı

Türklerin tıp tarihine bakıldığında, dinsel inanışları ile uygulanan sağaltım yöntemleri arasında güçlü bir bağ kurulabilir. Türk halk sağaltımı uygulamalarının kaynağında hem İslamiyet öncesi hem de İslamî inanışlar yer alır. Sağaltım uygulamalarında çeşitli yöntemler kullanılır. Bunların bir kısmı da kanla ilgili inanışlara dayanır. Yalnızca sağaltım uygulamalarında değil geleneğin kendisinde de kanla ilgili kabuller bulunur. Örneğin ocaklık geleneğinin kalıtsal aktarımına bakıldığında kan esasına dayalı bir uygulama dikkat çeker. Halk hekimliğinde ocaklık geleneğinin aktarımı, el verme ritüeliyle de gerçekleşebildiği gibi çoğu zaman kan bağı üzerinden gerçekleşir.

1.4.1. Kan Alma / Hacamat

Vücudun herhangi bir yerinden kan alma çok eski zamanlardan beri uygulanan önemli bir sağaltım pratiğidir. Kirli varsayılan kanın dışarı atılması ya da kan fazlalığından kaynaklanan hastalıkları sağaltmak amacıyla uygulanan kan aldırma yönteminin birçok faydası olduğu düşünülür.

Kanlı hacamat denilen geleneksel sağaltım uygulamasında çokça tercih edilen bir yöntemdir. Kanlı hacamatta kılcal damarlardan kan almak için kanın alınacağı bölgedeki deri, jilet, neşter vb. kesici bir aletle çizildikten sonra üzerine fanus ya da geniş ağızlı bir cam kap oturtulur. İçeride kalan hava bir takım yöntemlerle boşaltılır. Böylece vücuttaki kirli kan vücuttan atılmış olur. Köşe, eskiden insanların, kimi zaman sülükle kan aldırma yöntemine başvurduğunu belirtmiştir (Köşe, 1996, s.422). Bununla birlikte sülükle kan aldırma uygulamaları günümüzde alternatif tıp tedavilerinin sunulduğu bazı merkezlerde uygulanmaya devam edilmektedir.

Ali Rıza Karabulut (2006) Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi’nde kan aldırmanın faydalarına ilişkin şu bilgileri kaydeder:

“İki omuz başı arasından kan aldirmek; omuz ve boğaz ağrularına, omuzdaki şahdamarı kollarından kan aldirmek; baş, diş, kulak, burun, boğaz ve göz ağrularına, çene altından kan aldirmek; yüz, diş ve boğaz ağrularına, ayak üzerinden kan aldirmek; uyluklar ve bacaklardaki yaralara, âdet kanının kesilmesine, göğsün altından kan aldirmek; uyluk çıbanlarına, uylukta meydana gelen kaşıntı ve sivilcelere, mafsal ağrularına, bâsura, sırttaki kaşıntılara, koldaki damarlardan olan bâsilik damarından kan aldirmek; karaciğer ve dalaktaki hararetin giderilmesine ve bunlarda kan çoğalmasından meydana gelen şişliklere, karındaki ağrı ve sancılara, koldaki atardamardan kan aldirmek; vücutta kanın çoğalması ve bozulmasından dolayı meydana gelen hastalıklara, boyundaki şah damarından kan aldirmek; dalak ağrısı, nefes darlığı ve alında meydana gelen ağrılara karşı faydalı olduğu belirtilmiştir. Beyin rahatsızlıklarında baştaki damardan, göğüs hastalığı için akciğerle ilgili damardan, siyatik ve eklem ağrıları için siyatik damarından, âdet kanamasını söktürmek için ayak parmaklarından kan aldirmek gerekir” (Karabulut, 2006, s.378).

1.4.2. Kan Sürme / Kan İçme

Anadolu’da kurban kanının kutsallığına olan inanç doğrultusunda birtakım sağaltım ritüelleri yapılır. Bunların en yaygın olanı kurban kanını sürme ya da serpmeye biçiminde yapılan sağaltımlardır. Hasta olan kişinin sağlığına kavuşması için yapılan ritüellerde kutsala sunulan kurbanın kanı genellikle hastanın alnına sürülür ya da üzerine serpilir. Bu uygulama hastalıklardan, kötülüklerden özellikle nazardan korunmak maksadıyla bir çeşit koruyucu ve önleyici tedavi olarak düşünülür. Benzer bir uygulama ise Karapapah Türklerinde, Irak Türkmenlerinde ve Türkmenistan’da görülmektedir. Karapapah Türkleri “Kurban kanı şifadır.” inancı nedeniyle çocukların alınlarına kan sürerler. Türkmenistan’da gelin eve gelirken kesilen kurbanın kanı onun korunması, yeni yuvasında sağlıklı, bereketli, mutlu bir yaşam sürmesi için alnına sürülmektedir (Kalafat, 2004). Eski Anadolu efsanelerinde kurban kanının bir kapta toplanarak tapıcıların üstüne serildiği söylenir. Günümüzde bayramlarda kesilen kurbanların kanı çocukların alnına sürülür.

Şifa bulmak amacıyla kan içme uygulamalarına da rastlanır. Erginer (1997), çeşitli yörelerde kurban kanının nefes darlığı olanlara, alkoliklere, iştahsızlara şifa amaçlı içirildiğini ve meyve vermeyen ağaçlara sürüldüğünü dile getirir. Buradaki uygulamada meyve vermeyen ağaçlara kan sürülmesi, kan yoluyla bolluk-bereket elde etme beklentisini gösterir. Günümüz Irak Türkmenleri ise kurban kanını çocuğun ağzına sürerek tüm hastalık ve dertlerinden kurtulacağına inanırlar. Güney Azerbaycan’daki Karakoyunlu Türkmenler de her bahar bayramında kestikleri kurbanların kanlarını tarlalarına serperler (Beydili, 2015, s.292). Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi kan, sürmek, serpmek, yalamak, içmek vb. uygulamalar halk sağaltımında yer almaktadır.

2. SÖZLÜ VE YAZILI TÜRK EDEBİYATINDA “KAN” SEMBOLÜNÜN YANSIMALARI

Türk halk kültürünün çeşitli uygulamalarında görülen kan sembolizmi kaçınılmaz olarak sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerine de yansımıştır. En eski anlatı türü olarak kabul edilen mite destana, efsaneden masala, ağıttan türküye, âşık şiirinden atasözü ve deyimlere varıncaya kadar burada adı geçmeyen tüm edebi ürünlerde kanla ilgili bir inanın yansıması görülür. Tamamına burada yer vermek bu çalışmanın amacını aşacağı için dikkat çekici birkaç örnek vermekle yetinilecektir.

Türk mitolojisinde kan kutsal olarak kabul görür. Sümer yaratılış mitosuna Enûma Eliş'te, tanrı kanının insanın yaratılışında temel öge olarak kullanıldığından söz edilir. Destanda ifade edildiği şekliyle “insan soyu”nun tanrı kanıyla toprağın karışımından, yerin ve göğünse tanrının bedeninden yaratılması, dünyevi ve insani varoluşun tanrısal özünü yansıması bakımından son derece önemlidir” (Ökten, 2003, s.133). Ural Batır destanında anlatılan özetle şudur: “Ural ve Şülgen iki kardeşirler. Babaları vahşi hayvanların kanını içer ve avlanmaya gider. Ancak çocuklarına daha küçük oldukları için kan içmeyi yasaklar. Şülgen bir gün babasının koyduğu yasağı çiğneyerek küplerde bulunan kandan içer ve bir hayvana dönüşür.” (Yılbır, 2006, s.256) kanın gizil gücünü göstermesi bakımından oldukça ilgi çekici bir dönüşüm sembolü olarak değerlendirilebilir.

Ak Tayçı destanında kahramanın kendi kanını kargısına sürerek kanın gücünden ve koruyuculuğundan yararlandığı şöyle anlatılır:

“Yola çıkan Ak Tayçı yolda ilk olarak birbirine benzeyen yüz geline rastlar. Onlarla tanışıp konuştuğundan sonra yoluna devam ederken yüz yiğit karşı gelir. Onlarla da tanışıp konuşan Ak Tayçı onlara Teneri kağanın kızını babasına almaya gittiğini söyler. Yüz yiğitten ayrılan Ak Tayçı yola devam ederken önüne çok geniş bir kavak ağacı çıkar. Ak Tayçı Ak Börü'nün söylediği gibi parmağını kanatır, kargısına kan sürerek naralar atar. Onun bu hareketleriyle birden hava soğur, fırtına çıkar. Atı bir ayıya dönüşerek kazdığı çukura girer. Ak Tayçı da kavak ağacına girerek ak börünün verdiği içkiyi içer. Bir süre sonra kavak ağacından çıkan Ak Tayçı ağaç boyunda kar yağdığını görür. Büyük bir ateş yakar, kargısını bu ateşe tutar. Birden hava ısınır, bahara döner. Nereye gideceğine karar veremez. Tekrar Ak Börü'nün yerine dönmek üzere yola çıkar. Ak Tayçı yolda yüz gelinin ve yüz yiğidin donup öldüğünü görür.” (Yılbır, 2006, s.116).

Kan bahsi kahramana ad verilmesinde de görülür. Destanlardaki kahraman, kan dökerek güçlü ve cesaretli biri olduğunu kanıtlayıncaya kadar adsız kalır. Kahraman kan dökerek olgunlaştığını birey olup ad almaya hak kazandığını kanıtlamış olur. Özellikle Dede Korkut Hikâyelerinde ve bazı halk hikâyelerinde bu örnekler sıkça yer alır. Bunun dışında Bekki, kahramanların tanrısal bir işaretle dünyaya geldiklerine inanıldığını belirtir (2011, s.110). Tanrısal işaretlerden birisi kahramanların doğumunda ellerinde bulunan kan pıhtısıdır. Kan pıhtısı tanrısal bir işaret olduğu için kahramanın özel bir görev için dünyaya gönderildiğinin ve kutlu olduğunun belgesi niteliğindedir. Oğuz Kağan Destanı'nda da, elinde kan tutarak doğma, kahramanın olağanüstü doğumu için bir hazırlıktır ve kahramanın gücünün ve ileride göstereceği başarının sembolüdür.

Bir efsanede, Hacı Bektaş Veli'nin abdest alırken burnunun kanayıp abdest suyuna karışması sonrası ona hizmet eden Kadıncık Ana'nın bu suyu içerek hamile kaldığı anlatılır (Gölpınarlı, 1995, s.63). Benzer bir durum Köroğlu ile ilgili olarak anlatılır. Köroğlu'na âşık olan Pikir kız ona oldukça yaşlı olduğu bir dönemde rastlamıştır. Ondan bir çocuk sahibi olmak için Köroğlu'nu öldürüp kanını içmiş ve içtiği kan nedeniyle hamile kalmıştır (Bayat, 2003, s.74). Benzer anlatılarda da kandaki güce vurgu yapılır.

Kültürel kodlarımızın aynası atasözü ve deyimlerimizde de kan sembolizmini görürüz. Kuzay Demir (2016), bu konuda yaptığı çalışmada Anadolu sahası atasözleri ve deyimleri içerisinde yüz almış iki adet kan ile ilgili atasözü ve deyim tespit etmiştir. Bu atasözü ve

deyimleri anlam alanı bakımından incelediğinde bir kısmının olumlu, bir kısmının olumsuz bir kısmının ise gerçek anlamıyla kullanıldığını ifade etmiştir (s. 33-34).

Klasik Türk şiirinde de sık kullanılan mazmunlardan biri kandır. Pala, sevgilinin güzellik unsurlarından göz, gamze ve kirpikler beyitlerde kan dökücü özelliğe sahip olduğunu belirtir. Dudak, yanak ve ben ise kan renginde olduğu için âşığa kanı hatırlatan katildir; kimisi kan iletirken kimisi kan dökmektedir. Âşık için kan imajı, ağladığında gözlerinden kanlı yaşlar gelmesidir (Pala, 2015, s.212). Âşık şiirlerinde de kanın çok benzer motiflerle divan şiirindeki kan sembolüne yakın anlamlarda kullanıldığı görülür. Gerek aşkı, gerek ayrılığı, gerek aşığı, gerek sevgiliyi gerekse rakibi anlatmada bu sembolden çeşitli biçimlerde yararlanır. Bununla birlikte Âşıklık geleneğinin kanla ilgisi sadece ürünlerine yansısıyla sınırlı değildir. Geleneğin aktarım biçiminde de Ocaklık geleneğine benzer şekilde kan bağına dayalı bir yetenek aktarımıyla, geleneksel söz söyleme, saz çalma, hikâye etme daha geniş ifadeyle icra gerçekleştirme durumu söz konusudur.

Tüm bu veriler ışığında yazılı ve sözlü Türk edebiyatının tamamına yayılmış bir kan sembolizminden söz etmek mümkündür. Manzum ya da mensur eserlere yansıyan kanın yine ikircikli bir anlam alanı yarattığı görülür. Edebi ürünlerde kan hem olumlu hem olumsuz anlamlara işaret eder.

SONUÇ

Türklerin geleneksel toplum yapısında kan, insan ilişkilerini kuvvetlendiren önemli bir varlık olarak yer alır. Kan bağı, birlik, beraberlik ve buna bağlı olarak kimlik oluşturma işlevlerine sahiptir. Kan, geleneksel toplumun bir arada yaşamasının temel dayanağı olmasının yanı sıra kültür ve inanç kodlarının aktarımı bağlamında temel bir rol üstlenir.

Kanın vücut için önemi ve onsuz hayatın sürdürülemeyeceği gerçeği ruhun onunla doğrudan bağlantılı olduğu algısını yaratır. Bu bağlamda kan, insanı, toplumu ve toplumlar arası ilişkiyle beraber tabiatla olanı düzenler. Kan bağının bir araya getirdiği toplumlar ve bunlar arasındaki ilişki, kanı her anlamda madde olmaktan öteye taşır. Çünkü inanmaya dayalı uygulama örneklerinde kanın akma/akıtılma ya da akıtılmama sebebine göre kutsallık çizgisinde olumlu ya da olumsuz konuma sahip olduğu görülür.

Koronma, arınma, güvende olma, bereketi artırma, sağaltım vb. amaçlı kanla ilgili inanışlar, Türk kültüründe belirli uygulama alanlarında varlığını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra kan esasına dayalı üstünlük iddiası, kan davası, kan bağı, kan çekmesi, kan kardeşliği, asaletin kan ile taşındığı inancı, akrabalıkların kan esaslı bir düzene tabi olması, miras paylaşımının daha çok kana bağlı kalarak yapılması ve evlenmesi yasak kimselerin kanla belirlenmesi, kan sembolizminin etkisinin devam ettiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, F. (2020). Asur belgelerinde kan parası. *Belleten Dergisi*, 84(301), 887-906.
- Artun, E. (2005), *Türk halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bayat, F. (2003). *Köroğlu şamandan âşıka, alpten erene*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Bekki, S. (2011). Bazı halk anlatıları ve dini metinlere göre kahramanların mucizevî (babasız) doğumu. *Türk Kültür ve Hacı Bektaşî Veli Araştırmaları Dergisi*, 58, 111-130.
- Beydili, C. (2015). *Türk mitolojisi, ansiklopedik sözlük* (Ercan, E., Çev.). Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Çetin, Ö. (2012). Kültürlerarası din psikolojisi açısından kan sembolizmi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2 (1), s. 107-142.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Atasözleri. *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi* (C.3, s. 151-201). Ankara.
- Durmuş, İ. (2011). Türklerde kan kardeşliği ve antla ilgili unsurlar. *Milli Folklor Dergisi*, 23(89), 100-108.
- Erginer, G. (1997). *Kurban, kurbanın kökenleri ve Anadolu'da kanlı kurban ritüelleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Frazer, J. (1991). *Altın dal: dinin ve folklorun kökenleri* (1) (Doğan, M. H., Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1995). *Vilâyet-name-mânakıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Görkem, İ. (2000). *Halk hikâyesi araştırmaları Çukurovalı âşık Mustafa köse ve hikâye repertuarı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2010). *Dünya inançları sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnan, A. (1992). *Manas destanı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- İncil, E.T. 15.07.2003 <https://www.die-bibel.de/media/articles/pdf/8266.pdf>
- Kalafat, Y. (2010). Karapapah Türkleri. *Journal of Social Policy Conferences*, 49, 842-872.
- Karabulut, A. R. (2006). *Tıbb-ı nebevî ansiklopedisi* (6. bs.). Ankara: Kozan Ofset.
- Köprülü, M. F. (1983). *İslâm ve Türk hukuk tarihi araştırmaları ve vakıf müessesesi*. (No Title).
- Köşe, A. (1996). Hacamat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 14, s.14-422). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kuzay Demir, G. (2016). Atasözleri ve deyimlerde “kan” kavramı. *Türk Dünyası Dergisi*, 41, 13-35.
- Ökten, Ş. (2010). Kan davası: kanın öcü ya da şeref uğruna verilen kolektif savaş. *Antropoloji Dergisi*, 24, 165-187.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları.
- Pala, İ. (2015). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü* (25. bs.). İstanbul: Kapı Yayınları.

- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar* (Kazancıgil, A. ve Arslan, L., Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Şenesen, İ. (2018). Adana halk kültüründe “kan akıtılması” ile ilgili halk inanışları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*, 206-227.
- Tevrat*, E.T. 10.07.2003 https://ebible.org/pdf/turev/turev_LEV.pdf
- User, H. Ş. (2008). Kan ağla- ve baş bağla- deyimlerinin Bilge Kağan ve Suci yazıtları temelinde açıklaması. *Türkbilig*, 16, ss.137-145.
- Yılıbır, S. (2006). *Türk destanlarında inanç ve inanışlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SYMBOLISM OF BLOOD IN TURKISH FOLK BELIEFS

ABSTRACT

Culture and belief are indispensable elements of the ties that societies establish between their past and their future. In many cultures and civilizations, blood creates a wide range of belief patterns and meanings with the effect of evoking birth, revival, creation, existence, life, as well as end, extinction and death. For this reason, blood is at the center of a very large field of symbols with the accumulation of mythology, pre-Islamic belief systems, celestial religions and cultural codes that are molded by them. In almost all cultures, blood is seen as the shelter of the soul and the source of life. This belief that the soul, which is believed to have divine properties, is carried in blood reinforces the sanctity of blood. In Turkish culture, "blood" is one of the entities with symbolic meanings. It continues to live as an important element in our culture, sometimes with purifying, healing, protective, sanctifying functions, sometimes with damaging, destructive, etc. meanings.

Although the symbolic meanings attributed to blood are more effective on human behavior in ancient cultures, it can be said that this effect continues to change today. In Turkish culture, in addition to practices for protection and purification purposes, the claim of superiority based on blood, blood feud, blood feud, blood bond, blood feud, blood brotherhood, the belief that nobility is carried by blood, the fact that kinships are based on blood, and the determination of those who are forbidden to marry by blood shows that the effect of blood symbolism continues today.

In the Turkish culture and belief system, blood has many symbolic uses reflected in religious practices, folk beliefs, healing methods, written and oral literary products. Folk beliefs appear in all stages of human life from birth to death. At the same time, these beliefs shape many rituals, both individual and social. In this study, the meaning framework of the "blood" symbol in the examples of beliefs identified in Turkish culture is examined. In this context, it has been determined what kind of emotions, situations or ideas the symbol in question is used to convey in Turkish culture, and the belief pattern surrounding "blood" has been tried to be revealed. At the end of the study, it has been observed that "blood" takes place with different symbolic meanings, positive or negative, in many cultural elements ranging from literary products in verse and prose that keep Turkish culture alive and transmit it from generation to generation to the healing methods of the people, from sacrificial rituals to magical practices, from customs and ceremonies of transition periods to folk beliefs formed around living and non-living concepts.

Keywords: Turkish culture, belief, faith, blood, symbol.